

TEOLOŠKI ČASOPISI U VREMENU NOVIH MEDIJA

Nediljko Ante ANČIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Zrinsko-frankopanska 19, p.p. 329, 21 000 Split
nancic@kbf-st.hr

Sažetak

Članak je napisan u povodu proslave stote obljetnice osnutka teološkoga časopisa *Bogoslovska smotra* na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Naka-na je priloga u bitnim crtama prikazati sadašnji medijski trenutak u kojemu se teološki časopisi nalaze, njihovu ulogu u novijoj povijesti teoloških učilišta, vrste i osnivanje teoloških časopisa te na kraju ukazati na neke konkretne zadaće u svrhu unaprjeđenja te vrste periodike. Pritom se pokazuje da je pojava novih elektroničkih medija i nastanak današnje medijske kulture pravi izazov za tiskane publikacije. Polazeći od iskonske uloge znanstvenih teoloških časopisa u užem smislu, nameće se zaključak da su oni i danas neophodni teološkim učilištima i akademskoj teologiji kao mjesta razmjene mišljenja i stavova, prosudbe i istraživanja sadržaja vjere te dijaloga s drugim područjima ljudskoga znanja. Veći dio hrvatske teološke periodike mlađega je datuma, nastao u drugoj polovici prošloga stoljeća što je odraz činjenice da su se tek u novije vrijeme ostvarili povoljni crkveni i društveni uvjeti za snažan uspon znanstvene teologije.

Ključne riječi: *Bogoslovska smotra*, teološki časopisi, novi mediji, uloga časopisa, vrste časopisa, povijest časopisa.

Uvod

Proslava stotoga rođendana *Bogoslovske smotre* (dalje: BS) vrlo je značajan i izniman događaj za Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu iz kojega je taj časopis izrastao. Veliki jubileji pružaju priliku za prisjećanje na muktropne početke kao i na brojne vrsne i marne urednike i tolike suradnike

bez čijega golemog znanstvenog i stručnog prinosa časopis ne bi mogao zaživjeti niti bi, tijekom protekloga stoljeća unatoč različitim nedaćama, mogao opstati. Treba se jednako tako osvrnuti na zadaće, nakane i ciljeve časopisa slavjenika koje su njegovi pokretači nekoć imali pred očima, a mi ih danas nastavljamo ostvarivati u službi teološkoga istraživanja i raspravljanja, imajući u vidu sadašnje potrebe i promijenjene društvene, duhovne te osobito medijske okolnosti.

1. Medijski kontekst

Obilježavanje stote obljetnice BS pada u vrijeme aktualnih previranja i drastičnih promjena koje su zahvatile područje medija, osobito posljednjih dva desetak godina. S jedne strane svjedoci smo vrlo snažnog porasta izdanja knjiga, časopisa i tiskanih publikacija općenito. Ta svojevrsna poplava raznovrsnih tiskovina vrlo različite kakvoće pruža jedinstvene mogućnosti protoka i dostupnosti informacija i znanja, ali stvara i nove probleme. Naime, vrlo je teško i u teološkoj struci pratiti mnoštvo tekstova koji se objavljuju a još je teže razlučiti kvalitetne priloge od onih manje vrijednih i zapravo nepotrebnih. S druge strane osim tiskanih medija nezaustavljivo se sve snažnije probijaju i nameću novi elektronički mediji, a poglavito internet. Ti su virtualni izvori i sredstva informiranja doduše manje pouzdani, ali su zato jeftiniji i lakše dostupni, a to je važan činilac u njihovu brzom širenju i prednost u korištenju što ih u određenom smislu čini konkurencijom i izazovom tradicionalnim časopisima. Spomenute promjene nužno nameću pitanje o mjestu i ulozi katoličkih teoloških časopisa u današnjoj medijskoj raznolikosti i šarenilu. Ima li za njih još prostora i zadaća koje na području teologije i njoj srodnih humanističkih znanosti mogu ispuniti samo znanstvene publikacije u klasičnom smislu? Ako su teološkim učilištima i nadalje potrebni, onda je pitanje na koji se način časopisi trebaju prilagoditi novim okolnostima što ih donose promjene u kulturi te očigledna današnja kriza crkvenih struktura i vjerničkoga života?

Problematika teoloških časopisa postavlja se još hitnije ako imamo u vidu neke tendencije i značajna previranja u današnjoj medijskoj popularnoj kulturi. Pojedine zemlje, kao primjerice Njemačka, s bogatom tradicijom crkvenoga izdavaštva u posljednje se vrijeme suočavaju s dosad neviđenom krizom crkvenih medija. Naklade nekoć vrlo razgranatih i rado čitanih dijecezanskih tiskovina, osobito novina i listova, dramatično opadaju. Kako pokazuju najnovija istraživanja broj se čitatelja crkvenoga tiska tijekom posljednjih desetak

godina u toj zemlji smanjio za gotovo 30 posto.¹ Ta zabrinjavajuća činjenica ukazuje na duboke promjene među čitateljima spomenutih glasila i zacijelo se može smatrati pokazateljem odmaka znatnoga dijela katoličkih vjernika od klasičnih službenih medija njihove Crkve bez obzira na uzroke koji su do toga doveli. Iz toga se ipak ne može zaključiti da religijske teme u širem smislu gube na značenju. Više bi se moglo reći da vjerska pitanja u novije vrijeme svoje mjesto pronalaze u svjetovnim novinama. Da je tako pokazuje primjer liberalnoga njemačkog tjednika *Die Zeit* koji je od Uskrsa ove godine uveo u svakom broju posebnu stranicu o pitanjima vjere, vjerskih sumnja i nevjere.² Čini se da su i neki svjetovni mediji u Hrvatskoj prepoznali potrebu svojih čitatelja za sličnim prilozima. Dnevne novine *Večernji list* počele su donositi tjedni prilog od pola stranice Duhovna obnova, koji uređuje voditelj kuće susreta Tabor fra Zvezdan Linić.³

Pesimistički nastrojani analitičari sadašnje kulturne zbilje ukazuju da je u tijeku medijsko zaglupljivanje cijele jedne generacije.⁴ Opaža se, naime da mnogi ljudi pokazuju slabo zanimanje za važna pitanja iz područja politike i gospodarstva ili aktualne financijske krize, ali ih zato fascinira svaki događaj ili glasina iz života filmskih, športskih i medijskih zvijezda. Na prostoru javnog priopćavanja vlada dezorijentacija, izgubljene su moralne vrijednosti i dobar ukus, duhovna razina u sredstvima priopćavanja srozala se na niske grane. Kritičari predbacuju javnoj TV, a osobito privatnim televizijskim postajama, da svojim trivijalnim emisijama potiču duhovno propadanje i površnost koja zauzima sve više maha.⁵ Promatrači zabrinuto bilježe kako mladoj generaciji koja odrasta u današnjemu multimedijском svijetu i od njega uzima svoje kulturne standarde nedostaje općeg znanja i naobrazbe, prijeti zaborav važnih stvari i događaja iz nedavne povijesti. Generacija odrasla uz Google u digitaliziranom svijetu najgluplja je od svih koju je Amerika dosad iznjedrila,

¹ Usp. (A. F.), *Medien: Wie geht es weiter mit der Bistumspressen?*, u: *Herder Korrespondenz*, 64 (2010.) 4, 171-173, ovdje 72.

² Vijest i komentar o tome donosi kolumnist Stefan O(rth), *Erscheinung. Eine neue Seite in der »Zeit« widmet sich Glaubenthemen*, u: *Herder Korrespondenz*, 64 (2010.) 5, 220. Dok jedne strane katoličke novine muku muče s velikim padom naklade, liberalni tjednik *Die Zeit* uvodi rubriku o vjeri i sumnji u kojoj pišu istaknute osobe iz javnog života, književnici, filozofi (Slavoj Žižek) i teolozi (Johann Baptist Metz).

³ Prilog Duhovna obnova u *Večernjem listu* izlazi svakoga četvrtka.

⁴ Usp. Elisabeth HURT, *Auf dem Weg zur Verblödung?*, u: *Herder Korrespondenz*, 64 (2010.) 1, 43-48. Autorica priloga analizira čitav niz aktualnih studija i knjiga posljednjih godina koje se bave tim fenomenom. Neki od karakterističnih naslova iz područja kritičke prosudbe tzv. popularne kulture glase: Njemačkom kola glupost, Generacija glupaka, Hoće li oglupovjeti naša djeca? itd.

⁵ Usp. Elisabeth HURTH, *Auf dem Weg zur Verblödung?*, 44.

tvrdi američki autor Mark Bauerlein.⁶ Ona »ne poznaje više vlastitu politiku i povijest, nije sposobna povezano razmišljati, ne shvaća pozadinu društvenih događaja, nije u stanju organizirati posao i inače ne pokazuje bilo kakvu ozbiljnost i napor. Ta generacija socijalizirana na *webu* smatra da je čitanje knjiga rasipanje novca i vremena. Umjesto toga pouzdaje se u brza i laka rješenja koja nudi internet.«⁷

Nema sumnje da je naš današnji životni svijet sve više medijski izložen i o medijima ovisan. No ne treba na digitalne medije kao takve svaljivati svu krivnju za naše upitno i neprimjereno ophođenje s njima. Oni su samo pokazatelj postojeće duboke krize u društvu i obiteljskom odgoju. Elisabeth Hurth ima zacijelo pravo kad tvrdi da mediji samo uskaču u nastale poremećene komunikacijske praznine: »Ako društvo boluje od kohezijske nesposobnosti i nedostatka integracijske snage, ako obitelj više ne nosi i više nema roditeljskog uzora, onda tu prazninu ispunjavaju mediji i televizija.«⁸ Hurth u nastavku primjećuje da se medijima pripisuju i neke religijske funkcije. Naime, u vremenu nepreglednosti i doslovne eksplozije znanja, gotovo bezgranične pluralnosti istina i stavova »površnost bitka«, mediji odgovaraju ljudskoj čežnji za orijentacijom i pojednostavljenjem. Istina je da se u današnjoj popularnoj kulturi novih virtualnih medija znanje oblikuje i prezentira prema medijskim pravilima: ponajprije se personalizira, zatim povezuje s emocijama i trivijalizira. Koliko god na taj način posredovane informacije bile nedostatne i površne ipak se valja zamisliti nad zaključkom spomenute autorice da današnja generacija takvo znanje pamti i primjenjuje jer ono emocionalno prijanja i ljudima se čini važnim za njihov život.⁹

Ne treba posebno obrazlagati da se spomenute značajke i tendencije nove medijske kulture lako uočavaju i u hrvatskim prilikama i da ne idu na ruku teološkim časopisima. Među sadašnjim studentima teologije kao i ostalim potencijalnim čitateljima znanstvene, stručne ili popularne teološke literature nedvojbeno se opaža utjecaj virtualnih medija. U doba očite prevage vizualnih medija oslabile su navike čitanja. Zbog toga se smanjuju i sve one druge ljudske osobine koje se potiču ili stječu čitanjem kao što su sposobnost koncentracije, uživljavanja, razumijevanja i analiziranja. Nikakvo čudo da se onda u studiju umjesto ozbiljnog pristupa i temeljitog proučavanja predmet-

⁶ Usp. *Isto*, 45.

⁷ Tako Elisabeth Hurth parafrazira rezultate studije Marka BAUERLEINA, *The Dumbest Generation*, New York, 2008. Usp. Elisabeth HURTH, *Auf dem Weg zur Verblödung?*, 45.

⁸ Elisabeth HURTH, *Auf dem Weg zur Verblödung?*, 47.

⁹ Usp. Elisabeth HURTH, *Auf dem Weg zur Verblödung?*, 48.

nog gradiva radije poseže za brzim i prividno lakšim rješenjima kao što sugerira sve popularnije geslo: Sve treba ići lako i ne smije zamarati!¹⁰

2. Uloga časopisâ i njihove vrste

Znanstvena periodika općenito teži za tim da odražava puls aktualnih promišljanja i istraživanja na različitim područjima ljudskoga znanja. Polazeći od te temeljne odrednice, teološki časopisi trebaju biti mjesta na kojima se susreću nove ideje i traga za prikladnim odgovorima i primjerenim rješenjima u svemu onome što teologiju i Crkvu trenutačno zaokuplja. Ako je tako, onda se možemo opravdano nadati da će u sadašnjemu novom i složenom medijskom i informacijskom društvu teološki časopisi, ili barem oni kvalitetni i profilirani među njima, opstati. Teologiji kao znanosti jednostavno su potrebni aktualni forumi za teološko propitivanje i sučeljavanje unutar same teološke misli kao i s drugim područjima ljudskoga znanja. Povrh sve proširenijih virtualnih izdanja na internetu, tiskani se oblik za časopise na tom području barem zasad pokazuje neophodnim. Kako doznajem od glavnih urednika, većina znanstvenih teoloških časopisa u Hrvatskoj, koji se unatrag nekoliko godina u cijelosti objavljuju i na mrežnim stranicama zadržali su i svoje tiskovno izdanje a da im pritom naklada nije značajnije opala.

Znanstveni teološki časopisi nastali su iz potrebe za razmjenom mišljenja i stavova među teolozima. K tome je pridošao apologetski motiv da se obražlaže i istražuje poklad vjere te njeguje sučeljavanje i dijalog.¹¹ Da bismo bolje shvatili samu ulogu i različite vrste periodike, dragocjenu pomoć pruža nam kratki prikaz, odnosno tipizacija katoličkih časopisa kako ju donosi Albert Raffelt, a u nastavku ćemo je ukratko izložiti.¹²

Bibliografski časopisi. Donose kratke podatke o naslovima članaka iz tekućih časopisa ili naslove poglavlja iz zbornika radova i knjiga. U međuvremenu

¹⁰ Gotovo istu krilaticu navodi Michael Krüger u svojem tekstu pod naslovom »O budućnosti knjige« otisnutu u dvojezičnim materijalima hrvatsko-njemačkoga simpozija: Darko RIBAROVIĆ (ur.), *Od Gutenberga do globalizacije*, Split, 2010., 107-112. Evo citata: »Kada današnjega profesora filozofije pitate o stanju načitanosti njegovih studenata, on samo zakoluta očima. Studenti se žele zabavljati, kao i ostatak naroda. Sve mora biti 'lako', 'ići lako', ne smije zamarati. Za takav stav je mreža idealno mjesto«, Michael KRÜGER, O budućnosti knjige, u: Darko RIBAROVIĆ (ur.), *Od Gutenberga do globalizacije*, 110.

¹¹ Usp. Albert RAFFELT, *Theologie studieren. Einführung ins wissenschaftliche Arbeiten*, Freiburg, 2008., 50-51.

¹² Usp. *Isto*. Ovdje se oslanjam na autorovu podjelu časopisa dodajući joj i neke hrvatske publikacije ukoliko se uklapaju u spomenutu tipizaciju.

su tiskana izdanja te vrste časopisa prerasla u baze podataka dostupne elektroničkim putem pa su vrlo zanimljiv medij u digitalnom svijetu. Sveučilišna knjižnica u Tübingenu izdaje takav digitalni časopis pod naslovom *Index theologicus*. U njemu su zastupljeni naslovi članaka iz časopisa i zbornika radova ponajprije njemačkoga govornog područja, zatim iz vodećih teoloških revija na talijanskome, francuskome i engleskome jeziku. Publikacije na slavenskim jezicima nisu uključene.

Publikacije koji donose naslove i sažetke već objavljenih radova. Nakana je da se čitatelju na jednom mjestu omogući pregled onoga što se objavljuje u različitim teološkim revijama i time mu se olakša izbor zanimljivih radova. Dok su nekoć takvi časopisi izlazili u tiskanom obliku, danas su se razvili kao elektroničke baze podataka. Jedna od najpoznatijih je američka baza podataka *ATLA Religion database (American Theological Library Association)* te *Philosopher's index* za područje filozofije.

Recenzijski časopisi. Ta vrsta časopisa uglavnom se specijalizirala za prikaze i recenzije, dakle za kritičke dulje ili kraće prosudbe teoloških djela, bilo monografija bilo drugih aktualnih izdanja. Najprestižniji teološki časopis takve vrste zacijelo je *Theologische Revue* iz Münstera u Njemačkoj. Časopis izdaje tamošnji katolički bogoslovni fakultet a izlazi šest puta godišnje. Njegov sadašnji urednik je profesor Thomas Bremer koji je i predavač na ovome skupu.

Publikacije katoličkih obavijesnih agencija. Agencije obično tiskaju svoje dnevne ili tjedne biltene u kojima pružaju informacije o tekućim događanjima u životu Crkve ali donose i osvrtne na važne teološke teme. U Hrvatskoj djeluje IKA (Informativna katolička agencija) a u Bosni i Hercegovini KTA (Katolička tiskovna agencija). Poznate su katoličke agencije u nekim od susjednih zemalja: u Italiji SIR (Servizio Informazione Religiosa), u Austriji Kathpress (Katholische Presseagentur), u Njemačkoj KNA (Katholischer Nachrichten-Agentur),

Informacijski časopisi. Izlaze najčešće mjesečno i donose komentare i intervjuje s važnim informacijama te izvješćuju o aktualnim događajima u Crkvi, društvu i teologiji. U tu skupinu spada ugledni njemački mjesečnik *Herder Korrespondenz*, zatim talijanski *Trenta giorni* i dr.

Pregledni časopisi u obliku digest izdanja. Oni preuzimaju i objedinjuju već objavljene članke želeći tako dati pregled određenih strujanja u teologiji i Crkvi. U Hrvatskoj je dugo vremena, od 1975. do 2001. godine tu ulogu ispunjavala publikacija *Svesci*, donoseći članke ne samo iz časopisa *Communio* nego i drugih uglednih inozemnih revija. Od 2010. godine počinje izlaziti hrvatsko izdanje časopisa *Communio* ali kao neka vrsta *digest izdanja* tako da

se iz četiriju godišnjih brojeva međunarodne edicije odabiru radovi za dva hrvatska broja.¹³

Časopisi za teološku kulturu. To su revije koje se obraćaju ponajprije čitateljima s širokom akademskom naobrazbom i žele im pružiti pregled aktualnih pitanja s područja kulture, teologije i duhovnosti. I u njima se nađe vrijednih teoloških članaka. U tu vrstu časopisa spada njemački mjesečnik *Stimmen der Zeit*. Hrvatski katolički mjesečnik *Kana* svojim je profilom blizak toj kategoriji.

Časopisi za određene skupine i crkvena zvanja. Ta vrsta periodike posreduje informacije iz teologije i Crkve imajući u vidu stručnu djelatnost grupa ili staleža kojima je namijenjena. To su primjerice časopisi za redovnike i redovnice, župnike, vjeroučitelje. Na njemačkom govornom području neki od tih revija kao što su *Ordenskorrespondenz*, *Klerusblatt* i dr. imaju dugu tradiciju. U tu vrstu kod nas spada *Vjesnik Đakovačko-osječke i Srijemske biskupije*. *Časopis za pastoralnu orijentaciju*, koji je zacijelo jedna od najstarijih pastoralnih publikacija u Hrvatskoj.¹⁴ Istoj skupini može se pribrojiti list za vjeroučitelje i katehete pod nazivom *Lađa* koji je počeo izlaziti prije nekoliko godina u Zagrebu.¹⁵

Znanstveni teološki časopisi u užem smislu. Radi se o časopisima koji donose teološke rasprave na znanstvenoj razini mogu se podijeliti u tri skupine: Prvu čine fakultetski časopisi koji se bave cjelokupnim područjem teologije. Tematski mogu biti vrlo raznoliki već prema tome kako se pitanja i teme nameću iz organizacije studija na pojedinom učilištu. U drugu vrstu spadaju redovnički časopisi koji su također usmjereni na cjelokupno teološko područje. Nerijetko ih izdaju redovničke zajednice, zatim teološka učilišta ili fakulteti čiji su nositelji redovnici. Treća skupina su časopisi specijalizirani za pojedine teološke discipline: egzegezu, crkveno pravo, liturgiku, moral, misije itd. Spomenuti teološki časopisi u užem smislu uglavnom imaju sljedeći raspored priloga: u prvom dijelu donose dulje teološke rasprave, zatim slijede kraća izvješća i komentari te na kraju značajna dio posvećen je recenzijama.

¹³ Tako objavljuje glavni urednik Ivica Raguž u Uvodu prvom broju hrvatskoga izdanja *Communio*, 36 (2010.) 107, 2. Nakon stanke od devet godina nastavlja se, dakle, izdanje *Svezaka* ali sada u drukčijoj koncepciji i redovitom izlaženju dvaju brojeva godišnje.

¹⁴ Osnovan u drugoj polovici 19. stoljeća, časopis je tijekom svoje dugogodišnje povijesti djelomično mijenjao naziv i učestalost izlaženja ali je njegovo pastoralno usmjerenje ostalo konstantno.

¹⁵ *Lađa*. Časopis za promicanje religioznoga odgoja i vrjednota kršćanske kulture pokrenut je u jesen 2006. godine. U toj su godini izišla prva dva broja. Nakon toga časopis izlazi četiri puta godišnje.

3. Povijest časopisâ

Može se reći da su znanstveni teološki časopisi nastali kao odraz buđenja i poleta u pojedinim razdobljima novije crkvene povijesti. Osnivani su s nakanom da se dotično učilište profilira u akademskoj teologiji. Smatra se da je njihova važnost čak veća od samih teoloških djela. Naime, budući da izlaze u redovitim vremenskim razmacima (najčešće tromjesečno), reprezentiraju raspravu u teologiji i daju pregled stanja istraživanja u pojedinim teološkim granama.¹⁶ Podatci o visini naklade znanstvenih časopisa u velikim govornim područjima pokazuju da je ona relativno niska (kod većine ispod 1000 primjeraka).¹⁷ U usporedbi s tim hrvatska teološka periodika zasad i ne stoji tako loše. Ako se osvrnemo na protekla dva stoljeća od kada datiraju prvi časopisi, može se uočiti šest karakterističnih razdoblja koja su na neki način pogodovala njihovu nastanku.¹⁸

a) Davne 1819. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Tübingenu utemeljen je *Theologische Quartalschrift* najstariji teološki časopis koji i danas kontinuirano izlazi. Nastao je u razdoblju uspona tzv. Tübingenške škole. Iz toga doba prve polovice 19. stoljeća potječu još neki teološki časopisi u Njemačkoj ali su se nakon određenoga vremena izlaženja ugasili, bilo zbog cenzure bilo zbog materijalnih problema.

b) Druga polovica 19. stoljeća iznjedrila je veći broj poznatih časopisa koji su utemeljeni na pojedinim teološkim učilištima u Njemačkoj, Francuskoj, Belgiji ili pak Rimu te se do danas održali. Događaj Prvoga vatikanskog koncila i obnova neoskolastike dali su na svoj način poticaj razvoju teološke misli u tom razdoblju. Valja spomenuti samo neke poznate naslove: *Acta Sanctae Sedis*, (1865., od 1908. nosi sadašnji naziv: *Acta Apostolicae Sedis*; ona je zapravo službeni glasnik Svete Stolice a ne znanstveni časopis u užem smislu); *Theologisch-praktische Quartalschrift*, (Linz, 1848.), *Zeitschrift für katholische Theologie* (Beč, 1877.); kulturološki časopis što ga uređuju njemački Isusovci: *Stimmen der Zeit* (1871.); *Ephemerides Liturgicae* (Rim, 1887.); *Revue Thomiste* (Paris, 1893.); biblijsko-egzegetski časopis: *Revue Biblique* (Paris, 1892.); *Revue d'Histoire Ecclésiastique* (Leuven, 1900.).

¹⁶ Heinz Robert SCHLETTE, *Zeitschriften*, II. Katholische, u: Kurt GALLING (ur.), *Die Religion in Geschichte und Gegenwart* (RGG), Tübingen, ³1957.-1962., VI, 1888-1891, ovdje 1888.

¹⁷ *Isto.*

¹⁸ Ovdje se služim prikazom nastanka katoličkih teoloških časopisa njemačkoga autora Heinza Roberta SCHLETTEA, *Zeitschriften*, II. Katholische. Povijest osnivanja časopisa dopunio sam osvrtom na postkoncilsko vrijeme i podacima važnim osobito za najnoviji razvoj hrvatske teološke periodike.

c) Početkom 20. stoljeća teološka je periodika u svim disciplinama doživjela vidan napredak i pravi uspon. Uz već imenovani časopis *Theologische Revue* (Münster, 1902.) valja spomenuti časopis *Theologie und Glaube* (Paderborn, 1909.), zatim čitav niz francuskih teoloških časopisa. Iz toga vremena potječe i naš slavljеник, *Bogoslovska smotra* (Zagreb, 1910.) utemeljen na KBF-u u Zagrebu. U predgovoru prvom broju BS, objavljenom na blagdan sv. Josipa uvodničar veli: »Već je danas dvadeset godina, otkad se o njoj počelo ozbiljno snovati. Ali kako svako dobro i plemenito djelo imala je i ova osnova svu silu poteškoća.«¹⁹ *Bogoslovska smotra* je tijekom svojeg stogodišnjega postojanja doživjela dva prekida. Prvi kraći uslijedio je nakon Prvoga svjetskog rata. Trebalo je nekoliko godina dok su se nakon raspada Habsburške Monarhije u novosnovanoj jugoslavenskoj državi (1919. – 1923.) barem donekle sredile crkvene i političke prilike. Znatno dulji i bolniji prekid dogodio se od kraja Drugoga svjetskog rata do šezdesetih godina prošloga stoljeća (1945. – 1963.). U tom su razdoblju ondašnje komunističke vlasti otvoreno progonile Crkvu te je bilo gotovo nemoguće pokrenuti bilo kakvu vrstu crkveno-teološkoga lista.

d) »Crkva se budi u dušama.« Tako je teolog Romano Guardini na početku prošloga stoljeća okarakterizirao crkveno-duhovnu situaciju onoga vremena. U tom je razdoblju buđenja u Crkvi i teologiji utemeljen cijeli niz i danas značajnih teoloških časopisa osobito na rimskim učilištima: časopis isusovačkoga učilišta *Gregorianum* (1920.), časopis franjevačkoga učilišta *Antonianum* (1926.), kanonistički časopis *Apollinaris* (1928.). U Hrvatskoj je svjetlo dana ugledao časopis hrvatskih isusovaca *Život* (1919.). Nakon Drugoga svjetskog rata i podužeg prekida ponovno počinje izlaziti 1971. godine pod sadašnjim nazivom: *Obnovljeni život*.

e) Drugi vatikanski koncil te postkoncilsko vrijeme potaknulo je sveukupnu obnovu kako crkvenoga života tako i teološke znanosti. U procesu velikih unutarnjih reforma i epohalnoga otvaranja Crkve suvremenom svijetu ukazala se potreba za novim časopisima u katoličkoj teologiji koje su pokrenula neka učilišta ili pojedine skupine teologa sličnih usmjerenja poput međunarodnog časopisa *Concilium* (1965., od ove godine dostupan i na hrvatskom²⁰), zatim također međunarodnoga katoličkog časopisa nešto drukčije idejne koncepcije pod nazivom *Communio* (1972.). I taj potonji odnedavno izlazi kao *digest* na hrvatskom jeziku te u svoja izdanja uvrštava i članke

¹⁹ UREDNIŠTVO, Predgovor, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 1, 1.

²⁰ Hrvatski prijevod redigira izdavačka kuća Ex libris iz Rijeke.

hrvatskih teologa.²¹ U Hrvatskoj je tih godina osnovan liturgijski časopis *Služba Božja* (Makarska, 1960.), teološki časopis *Crkva u svijetu* (Split, 1966.), zatim časopis *Kateheza* (Zagreb, 1979.) što ga uređuju salezijanci.

f) Slom polustoljetne komunističke vladavine i uspostava demokratskoga poretka na području Srednje i Istočne Europe (1989.) označio je povijesnu prekretnicu u političkom, društvenom i duhovnom životu tranzicijskih zemalja. Time su nastali povoljni uvjeti ne samo za djelovanje Crkve nego i za razvitak hrvatskih teoloških učilišta pri kojima se sada osnivaju novi časopisi: *Diacovensia* (Đakovo, 1993.), *Riječki teološki časopis* (Rijeka, 1993.), *Bosna franciscana. Časopis Franjevačke teologije Sarajevo* (1993.), *Vrhbosnensia. Časopis za teološka i međureligijska pitanja* (Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997.). Premda izlaze samo dva puta godišnje, spomenute su revije pridonijele bogatstvu i raznolikosti naše periodike. Njima valja pribrojiti i najmlađu reviju *Nova prisutnost. Časopis za intelektualna i duhovna pitanja* (Zagreb, 2003.)²², koji nije vezan uz određeno teološko učilište nego ga uređuje skupina pretežno laički angažiranih i akademskih naobraženih katolika.

4. Pogled unaprijed

Bogoslovska smotra kao najstariji i vodeći hrvatski teološki časopis uviđa izazove novih medija i nastoji na njih odgovoriti. Proteklih godina uoči svojega velikog jubileja BS je ostvarila važan napredak kako na poboljšanju vizualno-grafičkog izgleda tiskanog izdanja tako i s obzirom na dostupnost na internetskom portalu. Sva dosadašnja godišta od početka izlaženja BS stavljena su na *web*-stranice u okviru Portala hrvatskih znanstvenih časopisa (Hrčak) i u punom su opsegu elektronskim putem dostupna svakom zainteresiranom čitatelju ili istraživaču. Povrh toga elektroničkoga i dalje se redovito objavljuje tiskano izdanje. Uredništvo BS brine se za razinu i kvalitetu teoloških priloga i među prvima je primijenilo zahtjeve za uređivanje znanstvenih časopisa koji je propisalo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, a tiču se provođenja recenzentskoga postupka za svaki članak koji se objavljuje,

²¹ Spomenuta dva časopisa zastupaju različite teološke pozicije i vode različitu uređivačku politiku. Ne moramo se uvijek slagati sa stavovima koje pojedinačni autori u svojim člancima iskazuju. Ipak tvrdnja Ivica Raguža, glavnoga urednika hrvatskoga izdanja časopisa *Communio* čini mi se odveć paušalnom i neprimjerenom kad o reviji *Concilium* veli »da je danas ne samo teološki irelevantan časopis, nego i dalje ustraje u isključivo horizontalnoj dimenziji Crkve«, u: *Communio*, 36 (2010.) 107, 1.

²² *Nova prisutnost* izlazi tri puta godišnje u izdanju udruge katoličkih intelektualaca Kršćanski akademski krug iz Zagreba.

zatim oblikovanja sažetaka, navođenja svih potrebnih podataka o autorima radova i njihovim ustanovama itd. *Bogoslovska smotra* se referira u nekim inozemnim bazama podataka, između ostaloga i u američkoj *Religious & Theological Abstracts*.

Današnji globalizacijski procesi koji pridonose kulturnoj i znanstvenoj umreženosti cijeloga svijeta zatim dominantan položaj velikih svjetskih jezika, osobito engleskoga, za male su jezike i kulture opasnost i ograničenje ali istodobno i izazov da se i na teološkom području mjerimo i uspoređujemo s drugim zemljama, da se njima priopćujemo i od njih učimo. Stoga se već čitav niz godina nastoji da hrvatska teološka učilišta u međusobnoj suradnji pokrenu časopis na engleskom jeziku u kojem bi drugima predstavljali svoja najbolja idejna i teološka promišljanja te dosege. U svrhu poboljšanja naše akademske teologije bilo bi potrebno više pozornosti i brige posvetiti prosudbi i vrjednovanju svega onoga što se iz crkveno-teološkoga područja objavljuje na hrvatskom govornom području. Stoga bi urednici naših časopisa morali u svojim revijama povećati inače mršave rubrike recenzija. Prilikom velike obljetnice jednoga drugog časopisa teolog Raymund Schwager je primijetio: »U svim područjima teologije stalno se iznose skice novih koncepcija koje se dalje ne razrađuju. Budući da svaki i svaka hoće biti originalni, niže se skica do skice tako da cijeli teološki krajolik postaje još nepregledniji.«²³ Upravo radi toga da bismo mogli kritički prosuđivati i kod nas prisutna, nerijetko upitna i raznolika teološka shvaćanja, potrebno nam je više suradnje i zajedničkog napora da se profilira i izradi temeljna i suvremena teološka matrica kao polazište za odgovore na brojna i goruća pitanja s kojima se kršćanski vjernici i naša Crkva danas suočavaju.²⁴

²³ Raymund SCHWAGER, Neue Medien und alte Zeitschriften, u: *Zeitschrift für katholische Theologie*, 125 (2003.), 149-155, ovdje 152.

²⁴ O tom pitanju koristan je i poticajan članak R. Schwagera naveden u prethodnoj bilješci kao i prilog: Karl H. NEUFELD, Ende einer Epoche? Wissenschaftliche Zeitschrift im Blick nach vorn, u: *Zeitschrift für katholische Theologie*, 125 (2003.), 133-148.

Summary

THEOLOGICAL PERIODICALS IN TIMES OF NEW MEDIA

Nediljko Ante ANČIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Split
Zrinsko-frankopanska 19, p.p. 329, HR – 21 000 Split
nancic@kbf-st.hr

This article was written to commemorate the one hundredth anniversary of the launching of the theological periodical Bogoslovska smotra at the Catholic Faculty of Theology in Zagreb. The intention of the article is to present some vital points about the current media moment that theological periodicals are facing, followed by their role in contemporary history of theological universities, the type and when theological periodicals were founded and finally, to point out some concrete tasks with the aim of advancing this type of periodical. The article then investigates new electronic media and the emergence of current media culture as a real challenge to printed publications. Starting from the original role of scientific theological periodicals in the narrow sense, we come to the conclusion that today periodicals are vital to theological universities and academic theology as a forum to exchange opinions and attitudes, judgements and research evaluations and content of faith and dialogue with other fields of human knowledge. A larger portion of Croatian theological periodicals are of more recent date emerging in the second half of the past century which is reflected in the fact that it is only in more recent times that circumstances and social conditions were more favourable to facilitate a powerful surge of scientific theology.

Key words: *Bogoslovska smotra, theological periodical, new media, role of periodicals, types of periodicals, history of periodicals.*